

SHRNUTÍ STANOVISKA OMBUDSMANKY UK

PODNĚT č. 24/2024

Předmět:

Studující se obrátila na ombudsmanku UK se svou zkušeností s intimním vztahem s vyučujícím fakulty. Sdílela také své zkušenosti s dalšími podobami sexuálně nevhodného chování ze strany tohoto vyučujícího a upozornila rovněž, že měl v průběhu výuky konzumovat alkohol a k této aktivitě vybízet studující. Záměrem studentky je vytvořit na fakultě takové podmínky, které zamezí opakování podobných situací v budoucnosti.

Vyhodnocení podnětu:

Výše popsaný podnět odkrývá nesmírně citlivé téma **bezpečí ve vztazích mezi studujícími a vyučujícími**. Otevírá také otázku **vztahových hranic, odpovědnosti za jejich udržování a za důsledky jejich překračování**.

Základním ideovým východiskem hodnocení uvedeného podnětu je nepodkročitelná povinnost veřejné vysoké školy, jejích fakult a součástí daná antidiskriminačním zákonem, která spočívá ve **vytváření podmínek pro srovnatelný přístup ke studiu všem studujícím bez ohledu na jejich odlišnost** danou pohlavím, věkem, sexuální orientací, etnickým původem, náboženským vyznáním apod. Vytváření prostředí, ve kterém je vzdělávání dostupné všem na rovnoprávném základě s ostatními, je **odpovědností pověřených pracovníků**, zejména pak vedoucích nebo těch, kteří jsou ve vztahu ke studujícím v asymetrické pozici. Ve vztahu vyučující – studující je to typicky osoba vyučujícího, jakkoli se s osobou studující rovněž spojuje **závazek a odpovědnost vytvářet bezpečné a ohleduplné pracovní, resp. studijní prostředí**. S navazováním blízkých vztahů se nutně také otevírá otázka **střetu zájmů**, do kterých jsou dotčené osoby prostřednictvím těchto vztahů instalovány. Etický kodex UK se k této problematice vztahuje v části I, Společné zásady, kde v odst. 16 ukládá povinnost *vyvarovat se střetu zájmů a v případě, že taková situace nastane, ji vhodným způsobem oznámit*.

Přestože intimní konsensuální vztahy **nejsou v univerzitním prostředí v ČR zakázané a nota bene ani nijak regulované**, je nutné je chápat jako **více rizikové** než vztahy, které vzniknou za jiných okolností a v jiných prostředích. Za vznik a dopad těchto rizik nutně **nese jistou odpovědnost vysoká škola**, v jejímž prostředí se tyto vztahy iniciují a dále uskutečňují. Toto pomyslné hrací pole, které vysoká škola svým prostředím a činnostmi vytváří, není pole soukromoprávních ujednání mezi studujícím a vyučujícím. Je to prostředí s jasně definovanými právy, závazky a povinnostmi, jejichž charakter má v principu **veřejnoprávní povahu**. Skutečnost, že vztahy se následně odehrávají v soukromí jejich účastníků, na samotné věci nic nemění.

Na začátku blízkých vztahů obvykle stojí **konsensus obou zúčastněných stran**. Vlivem asymetrie moci ve vztahu vyučující – studující může mít „souhlas k blízkosti“ v akademickém prostředí jinou kvalitu a **častěji nemusí být souhlasem svobodným**. Pro tento předpoklad pak existuje řada argumentů. Studující bývají z povahy věci na vyučujících závislí, nejsou schopni konkurovat znalostem vyučujících, bývají také podstatně mladší, tedy s jinou kvantitou životních zkušeností a komunikačně méně zdatní. Na druhou stranu vyučující, s trochou

nadsázky, rozhodují o osudu a studijní úspěšnosti studujících. Ovlivňují jejich vztah k oboru, fascinaci oborem, mohou mít vliv na jejich pozdější uplatnění v oboru. Jsou to tedy studující, **jejichž pozice jsou objektivně a častěji více zranitelné**, byť i sami studující mohou být iniciátory v navazování blízkých vztahů s vyučujícími. Slabší, závislejší pozice studujících na vyučujících mohou mít ve svém důsledku **vliv na jejich rozhodování**, a to nejen o tom, **zda na vztah přistoupit** ale také **zda a v jaké kvalitě ho udržovat**. Pakliže má vyučující v soukromém vztahu ke svým studujícím tendenci uplatňovat jistou formu mocenské kontroly nebo péče, asymetrie moci v takových vztazích nemizí, ale naopak se prohlubuje.

Povědomí o tom, že navazování a udržování blízkých vztahů mezi studujícími a vyučujícími je rizikové, by mělo být **sdílené oběma stranami**. Platí tedy, že obě strany by se měly vědomě takového chování varovat. Strana, která z našeho pohledu ovšem nese vyšší míru odpovědnosti, je **strana, která má v daném vztahovém prostoru větší moc**, byť jen formální. Taková osoba by tedy měla vystupovat v tomto vztahu jako profesionál, čili **osoba odpovědná za zprostředkování vzdělání všem bez rozdílu**. Takoví vyučující musí být dostatečně zdatní ve vyhodnocení rizik, která s vědomým navazováním blízkých vztahů souvisí a případně být také připraveni **nést důsledky nevydařeného vztahu**, jakkoli k jeho kvalitě rozhodně přispívají obě strany.

Případný negativní dopad blízkých vztahů se může projevit v **době vlastního trvání vztahu, ale také po jeho ukončení**. Vždy je takový vztah přinejmenším určitou podobou **střetu zájmů**, který má potenciál jednoho oproti druhým zvyhodňovat (např. lepší dostupností informací) nebo jednoho oproti druhým znevýhodňovat (např. vyučující uplatňuje na svoji partnerku-studentku přísnější kritéria hodnocení). Stává se tak potenciálním, ale velice významným **zdrojem nerovného zacházení**. Důsledky střetu zájmů mají tendenci se proměňovat s tím, jak úspěšně/zdravě daný vztah probíhá. **Nevydařené vztahy mohou mít doslova ničivou sílu**, kdy studující nezřídka opouští studium, mění obor svého působení, potýkají se s traumatickou zkušeností, pochybují o své sebehodnotě, ztrácí motivaci k dalšímu studiu apod. Osoba, která povětšinou utrpí větší ztráty, je osoba studujícího.

Je rovněž důležité si uvědomit, že vztah mezi vyučujícím a studujícím je **pozorován a vyhodnocován také v přirozených sociálních sítích** – zejména ve skupině ostatních studujících. Ta obvykle bývá velice citlivá k odlišnosti své pozice oproti pozici studujícího, který navázal s vyučujícím bližší vztah. Poměrně rychle si taková skupina vytváří své domněnky o výhodách, které studující účastí v takovém vztahu získává. O co více je vztah utajovaný, o to více podnětů ke konstruování takových příběhů vzniká. Namísto proto bývají jisté vhodné formy **veřejné deklarace těchto vztahů se závazkem vyvázat se ze situací, které jsou vnímány jako střet zájmů** (např. vyučující nebude hodnotit studijní výkon, nebude vstupovat do pozice vedoucího práce aj.). Také platí, že aktivní kroky **vyvazující dotyčné ze střetu zájmů, činí spíše vyučující než studující**. To znamená, že studující neopouští svoji studijní skupinu, nezapisuje si předměty, které vyučuje bývalý/současný partner apod.

Vztah mezi podavatelkou a vyučujícím byl sice krátký, ale **velice intenzivní**. Na obou osobách zanechal svoji hlubokou stopu neopakovatelných vztahových zkušeností, které pro studentku mají charakter **zkušeností traumatických**. Ty ovlivnily její vztah ke studiu, k oboru, zpochybnila její důvěru v profesionalitu vyučujícího a morální kredit instituce. Hluboce ovlivnily také její vztahy ke spolužákům a přátelům, podobně jako vztahy k ostatním akademickým pracovníkům.

Tento vztah mohl mít pochopitelně určitý **dopad rovněž na osobu vyučujícího**. Lze nahlédnout, že i pro něj byla blízkost vztahu s podavatelkou **výjimečnou životní a profesní zkušeností**, přestože ve své akademické každodennosti často nahazuje pomyslné udičky k navázání méně formálních vztahů se studujícími. Ačkoli jeho jednání nebylo záměrně predátorské, byl to stále on, kdo **měl veškeré iniciativy tohoto typu ze své strany blokovat**, resp. takové chování vůbec neiniciovat, neboť k **profesionální výbavě akademického pracovníka nepatří**.

Role a očekávané chování akademika jsou **neslučitelné s projevováním se způsobem, který je ostatními studujícími vyhodnocován jako obtěžující**, a to jak ve formě slovní, tak neverbální. Nelze ovšem předpokládat, že všichni studující, kteří jsou takovému chování vystaveni, se proti němu účinně ohradí a poskytnou vyučujícímu zpětnou vazbu, že jeho chování není žádoucí. V tomto ohledu je znovu nutné upozornit, že pozice studujících je ve vztahu k možnostem **projevit svobodně názor či kritizovat chování vyučujícího** podstatně omezená.

Zvláštním obsahem podnětu je **konzumace alkoholu vyučujícím během výuky a navádění studujících k jeho konzumaci** v prostorách fakulty. V tomto případě je hodnocení takového chování kategorické. Zákoník práce zakotvuje zákaz požívat na pracovišti alkoholické nápoje nebo zneužívat jiné návykové látky a rovněž vstupovat na pracoviště pod jejich vlivem. Porušení takové zákazu je **porušením plnění pracovních povinností**, jehož závažnost musí posoudit zaměstnavatel s přihlédnutím k okolnostem daného případu. Je třeba zohlednit osobu zaměstnaného, její dosavadní postoj k plnění pracovních úkolů, pracovního zařazení a povahu vykonávané činnosti. V tomto smyslu jednoznačně vnímám jako přitěžující okolnost skutečnost, že ke konzumaci docházelo na **pozici vyučujícího při vlastním výkonu práce** a že vyučující své studenty k této konzumaci během výuky vybízel. Tímto se dopouštěl porušení nejen obecně závazných právních norem, ale také několika principů uvedených v Etickém kodexu UK.

Navržená doporučení:

Odpovědnému pracovníkovi fakulty ombudsmanka doporučila přijmout vůči vyučujícímu adekvátní pracovněprávní opatření, poskytnout podavatelce omluvu za nevhodné chování vyučujícího vůči jeho osobě, vytvořit jí bezpečné podmínky pro další studium a zamezit veškerým aktivitám a projevům, které by mohly vést k retraumatizaci. Ombudsmanka zároveň doporučila poskytnout pracovníkům fakulty vzdělávání v tématu sexuálně podmíněného nevhodného chování, případně revidovat obsah školení bezpečnosti a ochrany zdraví při výkonu práce a zabezpečit informování příslušných pracovníků fakulty o výsledcích šetření tohoto podnětu.

Směrem k vyučujícímu ombudsmanka doporučila využít příp. profesionální podpory rozvoje jeho kompetencí v pozici akademického pracovníka na fakultě.

Datum vyhotovení vlastního stanoviska: 26. 7. 2024